

✧ שלז ✧

והחק יעקב, מפני שאין דברי המגן אברהם חשובים בעיניו לדקדק בלשונו – לא השגיח על מה שכתב "ועיין בסעיף א'", והשיג עליו שלא כדת..

✧ שלח ✧

ואף החק יעקב לא התירו, אלא משום דאישתמיטתיה כל דברי הפוסקים הללו – שהרי לא הביאן כלל. ואילו ראה דבריהם, לא היה משיג על המגן אברהם..

שו"ת פנים מאירות:

✧ שלט ✧

עיין בשו"ת פנים מאירות.. ותורף דבריו.. והנה תשובת מהרש"ל לא היתה לפניו, רק מה שהעתיק המגן אברהם – כמבואר שם בדבריו. ובודאי אילו ראה אותה לא כתב כן, דמבואר שם דעיקר שאלת השואל היתה..

ציונים והערות

נמצא בדברי רבינו עוד ביטויים חריפים [לפי ערך] ביחס לדברים מסוימים שבספר חק יעקב – ראה בקונטרס אחרון סי' תל"ח סק"א, ובסי' תמ"ו ס"ק ב' (ד"ה איברא) ועוד – מכל מקום מרבה הוא לצטט מדבריו בהלכות פסח, ודן בהם בריבוי מקומות באופן בלתי רגיל! וראה גם בכלל הבא. וע"ד מה שכתב רבינו בנוגע לחק יעקב, כן כתב בספר דרכי חיים – הועתק בשדי חמד שם (אות ל"ב ד"ה אף) – בנוגע לחיי אדם: "מחמת שהרב חיי אדם.. דברי האחרונים לא היו חשובים בעיניו כל כך לדקדק בהם כראוי וכו', ומשום הכי בהרבה מקומות נטה מדברי המגן אברהם..".

שלח. קונטרס אחרון, אורח חיים – סימן תמ"ב ס"ק ה' [ד"ה וזהו].

שלט. קונטרס אחרון, אורח חיים – סימן רמ"ה ס"ק ט'.

הפרי תואר שהביא הפרי מגדים יור"ד (סי' ל"ט מש"ז ס"ק י"ז, ד"ה הנה התבאר) בשמו, בנוגע להסרת הסירכא וכו'.

שלז. קונטרס אחרון, אורח חיים – סימן תמ"ב ס"ק ה'.

בשדי חמד "כללי הפוסקים" (סי' ט"ו אות נ"ד) כותב: "חק יעקב. לפעמים לא היה מדקדק כל כך בדברי המגן אברהם להבין כוונתו, במה שציין באיזה מקום. ואם היה מדקדק בזה, לא היה משיג עליו וכו' – עיין בשו"ע הגאון מוהרש"ז בהלכות פסח. וכוונתו לדברי רבנו שצוטטו כאן בפנים, אלא שהשד"ח עשה בזה מעין "תיקון סופרים" במה שהוסיף את המילה "לפעמים"..

ויתכן שהסיבה להאמור בפנים, היא העובדה שהחק יעקב החשיב את המג"א כבן גילו, ולא ראה חובה לעצמו לדקדק הרבה בלשונו. והשוב לציין, שאף שבנוסף להאמור

כללי אדמו"ר הזקן*

✧ שמו ✧

- ★ והא דשתיק לפרש דין בדיעבד מאם שכחה והדליקה בלא ברכה, משום דלא שכיח כולי האי (ולכן לא העתקתיו בפנים) (1).
- ★ ובשגם שעכשיו שאין לנו רשות הרבים אין נפקא מינה מפלוגתא זו – הלכך לא העתקתיה (2).
- ★ ובמדינתנו שאין הקור גדול כל כך בימי פסח וסוכות, לא שייך דין זה – ולכן לא העתקתיו (3).

✧ שמה ✧

ובפנים סתמתי הדברים ולא חילקתי.. מאחר שחילוק זה אינו מבואר בהדיא באחרונים – אף על פי שהוא מוכרח לדעת רמ"א.. וכל שאר האחרונים הנמשכים אחריו.

1234567

ציונים והערות

- שם. (1) קונטרס אחרון, או"ח חיים – סימן רס"ג ס"ק ד'.
- (2) קונטרס אחרון, שם – סימן ש"ג ס"ק א'.
- (3) קונטרס אחרון, שם – סימן תק"ז ס"ק ה' (ד"ה כתב).
- במה שכתב רבנו במצוטט מס' 3, יש להעיר לכאורה – ממה שנתבאר בהלכות סוכה סי' תרל"ט (סעיף ב') ברמ"א, בטעם "שנוהגין להקל עכשיו שאין ישנים בסוכה רק שם. (1) קונטרס אחרון, אורח חיים – סימן תל"ב ס"ק א' (ד"ה וכ"ז).
- שמה. קונטרס אחרון, אורח חיים – סימן תל"ב ס"ק א' (ד"ה וכ"ז).
- וראה עוד בכלל הבא, ובהערה שם.

* במדור זה הובאו הכללים מהם נמצאו למדים בנוגע לדרכו של רבינו בחיבור ה"שולחן ערוך" שלו – וזאת בנוסף לשאר כללי הפסיקה שכותב, ונעתקו בספר זה. וכדרכנו הבאנו רק את המפורש בדברי רבינו עצמו ודברי רבותינו בהקשר זה, ונמנענו מלצטט את מה שכתבו אחרים בביאור שיטתו. והדברים נתבארו בהרחבה בספר "תורת חב"ד – שו"ע אדמו"ר הזקן" מאת הרה"ת יהושע שיחי' מונדשיין.

✧ שמב ✧

ומכל מקום, כיון שלא ראיתי לאחד מן האחרונים שהכריע בזה בפירוש נגד רש"י – לכך סתמתי הדברים בפנים, כלשון השולחן ערוך.

✧ שמג ✧

ובאמת צריך עיון מנא ליה לרמב"ם לחלק, וגם נושאי כליו לא (ראה) [הראו] מקום כבודו של חילוק זה.. ולכך לא העתקתי כן בביאור.

✧ שד"מ ✧

אח"ח 1234567

הנה מהר"צ שפיין השיג בכאן על המגן אברהם, וכל דבריו אינן אלא להראות בקיאות שידע מה שכתבו התוספות.. כאילו נעלמו דבריהם מהמגן אברהם. ונהפוך הוא, כי הוא לא עיין מה שכתבו הרי"ף ורז"ה ורמב"ן והרשב"א ומגיד משנה – שהם חולקים על התוספות..

ציונים והערות

גליון יא – יב (מעמ' פ"ב ואילך), ושם כותב ש"במהדורת המגיני ארץ השניה (דיהרנפורט תס"ב) נדפסו הערות אלו במדור נפרד בגליון, בסמיכות לדברי המג"א והט"ז עליהם הם מוסבים.. מרבית ההערות חתומים בדפוס זה בשם מהרצ"ש. אך מפני שבדפוס דיהרנפורט הצד"י היא בצורת נו"ן ובראשה נקודה קטנה בלבד, ומפני שלא ידעו לפענח הר"ת – תיקנו בדפוסים הבאים ל"מהרנ"ש" שהיה מגיה מפורסם.. והגהות אלו הם חלק מספרו ברכת נפתלי כמו שכותב בהקדמתו לספר מלא רצון". ולהלן שם עורך רשימה של מקומות ששם מהרצ"ש לא צוין עליהם ובאמת הם דבריו, וכפי שכותב: "יש ברשימה שערכתי משום השבת אבידה, תוך גילוי הפרטים הידועים לנו על בעליה ששמו אבד מעל יצירתו". ובאות ח' כותב: "סימן תצ"ט מגן אברהם ס"ק ח', נדפסה הגה"ה גדולה ללא חתימה.. ולכן "תיקנו" בדפוסים חדשים וחתמו מהרש"ך, וצריך להיות מהרצ"ש".

שמב. קונטרס אחרון, אורח חיים – סימן תמ"ה ס"ק ב'.

הנהגת רבינו כפי שמתבאר בב' הכללים האחרונים, דומה מאד למה שכותב הוא עצמו ביחס למהרי"ל [נעתק לעיל בכלל רס"ה]: "דנראה שם בעליל גודל ענותנותו.. לכן לא רצה לסמוך על היתר.. שלא נמצא מפורש בספרים שלפניו".

שמג. קונטרס אחרון, אורח חיים – סימן תל"ח ס"ק ב'.

כלל זה, נתבאר לעיל בהערה לכלל קצ"ג.

שדמ. קונטרס אחרון, אורח חיים – סימן תצ"ט ס"ק ג' (ד"ה הנה מהר"צ).

בהמשך דברי רבינו שם, מוסיף להתבטא כנגד הג' הנ"ל בביטויים לא רגילים בחריפותם – "אין בדבריו כדאי להשיב עליהם, ופירוש משובש.." – עיין שם.

ובדבר זיהוי המהרצ"ש והגהותיו על השו"ע וכו', ראה ב"מורידה" שנה אחת עשרה

✧ שמה ✧

[234517]

וכמדומה שכן נוהגין עכשיו, ולכן לא העתקתי כלל דין זה – כי שב ואל תעשה עדיף במקום שיש מחלוקת בין אחרונים, וכפרט שהמחמירים אין בדבריהם טעם כלל לחלל יו"ט על דבר שאין לו שורש כלל בדברי הגמרא והפוסקים.

ציונים והערות

[שכידוע, מהלכות פסח ואילך, המלקט והמהדיר את העט"ז הוא חתנו של המג"א הג"ר משה יקותיאל כץ מחבר ספר חוקי חיים וכו' – והכניס את הגהותיו הוא, לתוך ה"עטרת זקנים"]: "הגה"ה בשם (מהרנ"ש) [מהרצ"ש].. תימה דמה בכך אם נשרה הקיבה מע"ל בכלי חמץ.. ועיין ביו"ד סי' ק"ה סעיף א' ובש"ך ס"ק ב' שהאריך בזה להתיר וק"ל, עכ"ד". ובהתייחסו לדברי מהרצ"ש הללו כותב חתנו של המג"א: "נוראות נפלאותי נפלאים על הרב הנ"ל, שלא היה מן הראוי ומן הדין להשיב את האר"י החי אחר מותו – ולסתור דברי מו"ח נ"י כי רב הוא בחכמה ובפלפול, וכל הפוסקים האחרונים היו שגורים בפיו. וכי לא ראה גם הוא דברי האחרונים בסי' ק"ה הנ"ל? אדרבה, במחילת כבודו הוא שגג בראיה בשו"ע יו"ד סי' קל"ז ס"א גבי יין נסך, עיין שם דמוכח בהדיא כדברי מו"ח. וגם נתעלמה ממנו הלכה למעשה שפסק בעל בית הלל.. וגם לא ראה חיבורי חקי חיים.. בשם הגאון מו"ה יעקב מלובלין שמו"ח שמע בשמו שיש חילוק אם הכלי עומד ריקם או נעשה הכלי פגום. ומעתה, בחינם הכה על קדקדו של מו"ח בתמיהתו הנ"ל".

שמה. קונטרס אחרון, אורח חיים – סימן תמ"ו ס"ק ב' (ד"ה איברא).

מדברי רבינו הללו נמצינו למדין – שאי העתקתו דין מסויים מהווה גם קביעת הלכה למעשה, ולא רק שאינו מתערב בענין [כהא דכלל שמ"ב] או השמטה עקב חוסר ענין [כהא דכלל ש"מ] – ודוק.

והנה רואים אנו שמרבינו לא נתעלם שם בעל ההגה"ה, שהרי דבריו בהשגתו על קושיות המהרצ"ש כנגד המגן אברהם, הם בקשר לדברי מוהרצ"ש הללו! וביסוד השגת רבינו עליו שיש לחלק בין מוקצה לנולד, כן השיג על הגהה זו גם בנתיב חיים בדבריו על המג"א הנ"ל: "נ.ב. מה שכתב בגליון השגה על זה ותורף דבריו.. ואין אני רואה דבריו.. דהוה מוקצה אבל לא נולד" – עיי"ש.

והנה כפי שמאריך במאמר הנ"ל, עולה שג' זה היה אדם גדול מאד ושנמצא בספרים שמכונה בתואר "ראש המקובלים". ואף מביא בהקדמת ספרו מעשה נורא איך שהוציא דיבוק מנער אחד, ומתנצל "וחס לי כי אין אני המשתמש בשמות לפעול בהם פעולות, חלילה..". והיה מראשי בית דינו של הגאון ר"ד אופנהיים. ועל ספרו מלא רצון ישנה הסכמת הג' ר"נ כץ אשר מרבה בשבחו וכו' וכו'. אלא שעם כל זאת לא נמנע רבינו לנקוט בלשון חריפה ביותר, כאשר נראה היה שהקשה על המג"א מבלי לעיין בראוי. וכפי שאף נוהג עד"ז ביחס לחק יעקב [ראה בכללים של"ז-של"ח, ובמקומות שציינו בהערה שם]. ויתכן אף שסגנון לשון המהרצ"ש בהשגתו על המג"א גרמה ליחס זה, שפותח השגתו במילים: "נראה לי דכל דבריו [של המג"א] בסעיף זה הם שלא בעיון בפוסקים היטב".

וכיו"ב, ובסגנון דומה מאד, מצינו שמשגיח חתנו של המג"א על מהר"ץ שפיץ הנ"ל. והוא בסימן תמ"ב על המג"א סוף ס"ק ט' שכתב: "ודוקא שהיתה הקיבה מעת לעת בכלי חמץ..", ושם נדפס בתוך העטרת זקנים

✧ שמו ✧

אלא שאנו צריכים למצוא טעם למה לא נקיל.. ויגעתי ומצאתי טעם נכון בשיטה מקובצת.. וכיון דאין נפקא מינא לדינא לא העתקתיו.

1234567

✧ שמו ✧

ואפשר להכריח דגם דעת רש"י כדעת האחרונים.. אלא שאין להאריך בזה, דבלאו הכי אין דבריהם צריכים חיזוק.

✧ שמה ✧

ולפי שאין הוראה אלא להתיר, וכחא דהתירא עדיף – לא רציתי להאריך.

✧ שמט ✧

..אך באמת, אני איני מורה כן לעניים – משום שמחת יום טוב, לאסור האפיה.. ומעמי ונימוקי לא עת האסף פה, כי הדברים עתיקים וארוכים.

ציונים והערות

פריך פ"ק דכתובות (דף ז' ע"א) ומי איכא הוראה לאיסור, ופירש רש"י ז"ל דאיסור לא קרי הוראה. משום דכל אדם רשאי להחמיר, והאוסר אינו צריך סמיכת דבר – שאפילו מן הספק שאין הלכה ברורה לו הוא בא ואוסר, אבל המיקל סומך על שמועתו או על סברתו שהיא הוראה. והשל"ה בחלק "תורה שבעל פה" בכלל לשונות הסוגיות (אות ה"א ד"ה הוראה), העתיק את לשון הליכות עולם אות באות. ולהעיר גם מלשון רש"י ביצה (ב' ע"א ד"ה דהתירא עדיף ליה): "טוב לו להשמיענו כח דברי המתיר, שהוא סומך על שמועתו ואינו ירא להתיר. אבל כח האוסרין אינה ראייה, שהכל יכולין להחמיר – ואפילו בדבר המותר."

שמו. קונטרס אחרון, אורח חיים – סימן תקי"ג סוף ס"ק ה'.
ראה בהערה לכלל הבא.

שמו. קונטרס אחרון, אורח חיים – סימן תקי"א סוף ס"ק א'.

הצד השווה שבב' הכללים האחרונים: שאף שיכול היה להאריך בהוכחות השיטה, וגם כאשר – כפי שכותב בעצמו – "אנו צריכים למצוא טעם.. והוא עצמו אכן יגע ומצא. מכל מקום אינו מוצא לנכון לכתבו, מהטעמים שמזכיר.

שמת. שאלות ותשובות – סוף סימן ל"ד.

בספר כריתות (הר"ש מקינון – חלק ה' לשון לימודים שער ב' סימן י'): "מצינו הוראה לחומרא.. משמע דרוב הוראות לקולא, מדקא מתמה ומי איכא הוראה לאיסור". ובספר הליכות עולם (שער ג' רפ"א דף ט"ז סוף ע"ב): "סתם הוראה לקולא. מדקא

שמט. שאלות ותשובות – סימן ה'.

הנאמר בפנים, בא לאחרי מה שכותב רבינו שם להרב השואל ש"לפי מה שכתב המגן אברהם סי' תס"ו.. לא ידעתי מקום

✧ שג ✧

ואף על פי שאין ראיה לדבר.. מדהשמיט מרן כאאזמו"ר נ"ע [=אדמו"ר הזקן] סברת הסדרי טהרה, שהרי בשום מקום לא הביאו. זכר לדבר מיהו איכא, דמכל מקום להמעין בו נראה שימצא בכמה מקומות [=בהלכות נדה] סברותיו של הסדרי טהרה. כמו בענין.. ובוה לא הביאו, מכלל דלא סבירא ליה.. ולכן לפע"ד שאין לסמוך בזה למעשה על סברת הסדרי טהרה.

✧ שנא ✧

★ לדברי אאזמו"ר ז"ל [=אדמו"ר הזקן] דבתראי הוא, ואין לנו להתחכם נגר דעתו הקדושה (1).

★ ומי יבוא אחר המלך, ואין בידינו להקל נגר דעת כ"ק אאזמו"ר נ"ע לסמוך על דעת רש"ל וט"ז (2).

ציונים והערות

כ"ו) ש"אפשר הכוונה דאף שראה החיבור סד"ט, מ"מ לא היה לפניו בשעת חיבור השו"ע" – מובן שאין להלום כלל כוונה שכונו במילים "לא הגיע לידו ספר סדרי טהרה כלל". והדברים צ"ע ובידור.

לספיקו דמעלת כת"ר [=כלומר שפשיטא שאסור, עי"ש] אך באמת... – כנעתק בפנים.

שנ. שאלות ותשובות "צמח צדק" – חלק יורה דעה, סימן ק"ב.

[תשובה לגה"ח ר' הלל מפאריטש].

ויתכן שניתן ללמוד מדברים אלו ביחס לעוד פוסקים – שאם דרך רבינו להביא דבריהם, הרי שבמקרה ולא מביאם מכלל דלא סבירא ליה. אלא שכמובן, שלהחליט בכגון דא מצריך בירור מעמיק ביותר.

אלא שבכללות דברי הצמח צדק שנעתקו בפנים – בקשר להתייחסות אדמו"ר הזקן לדברי הסדרי טהרה – יש להעיר: שהרי הצ"צ עצמו ב"פסקי דינים" (יו"ד סי' קפ"ג דף רכ"ו ע"ג ד"ה ז"ל רבינו ז"ל) – לאחר שמעתיק את דברי שוע"ר בקו"א – כותב [במוסגר]: "וגם הסדרי טהרה סי' קפ"ג רס"ק ב' הביא ראיה זו מהרשב"א במשמרת הבית, והנראה כי בחיבורו על הלכות נדה לא הגיע לידו ספר סדרי טהרה כלל". [אף שנדפס בברלין בשנת תקמ"ג, כך שאדה"ז יכול היה לראותו]. ומש"כ בספר שיטה ברורה (סוף עמ')

שנא. (1) שאלות ותשובות "צמח צדק" חלק יורה דעה – סימן ק"ד, סעיף ד'.

(2) שאלות ותשובות "צמח צדק" – שער המילואים סוף סימן י"ז.

דברי הצמח צדק שנעתקו בפנים במס' ו, נאמרים לאחר שהביא את דברי כמעט כל גדולי הפוסקים שכתבו שלא כשיטת רבינו – ה"ה הט"ז, תשובת צמח צדק (הקדמון), סדרי טהרה, נדע ביהודה, מנחת יעקב, וכ"מ בחוות דעת. ואעפ"י כן מסיים בלשון זה ש"אין לנו להתחכם נגר דעתו הקדושה". וראה עוד בשו"ת הצ"צ שם בתשובה קי"ג, שדן ג"כ בנושא המדובר בתשובה שלפנינו, ומוכיח שכדעת רבינו כן מוכח גם בגר"א, ובתפארת למשה, ועוד – עי"ש.

ולהעיר שגישה דומה לזו המובאת בפנים,

✧ שנא* ✧

כאשר אדמו"ר הזקן כותב בשולחנו הערוך "כל ירא שמים יחמיר לעצמו וכו'" – הרי זו הוכחה שענין זה שייך לכל אחד ואחד מישראל.

✧ שנב ✧

גודל החביבות והדיוק ברמב"ם שהיתה אצל אדמו"ר הזקן, ועד שבריבוי מקומות העתיק בשולחן ערוך שלו את לשון הרמב"ם, וברוב ההלכות פוסק כמותו – כידוע ומפורסם.

[בכלל קל"ח ובהערה לכלל זה, נתבאר שרבנו משתמש בסגנון "וזה לשוני" ו"עד כאן לשוני" אף כשאנו מעתיק במדויק לשונו את של הפוסק, כי אם את תוכן דבריו: עיין שם].

ציונים והערות

בפי כל אדם". כלומר, גם אם בשאר הענינים מתנהג על דרך המיצוע, יש לו הוראה ונתינת כח להתנהג בענין זה כ"ירא שמים". ועיי"ש שכותב דוגמאות לדבר וכו'.

והדברים האמורים, מוסבים אודות דברי רבינו בהלכות הלואה (סעיף ל"ה) בידינו פרוזבול – ד"כל ירא שמים יחמיר לעצמו". ועל זה כותב כ"ק אדמו"ר (שם עמ' 66) שלמרות סגנון לשון זה "הרי זה על דרך הענינים ד'לפנים משורת הדין' שנקבעו בשולחן ערוך. שעל ידי זה נעשו דין בשולחן ערוך, אף שבזמן הש"ס לא היו בגדר חיוב על פי דין כי אם לפנים משורת הדין". וראה עוד בדבריו ב"לקוטי שיחות" חלק כ"א (עמ' 330). וראה לעיל (כלל קי"ד), דברי אדמו"ר הזקן בנוגע ללשון "ירא שמים יצא ידי כולם היכי דאפשר".

שנב. התוועדויות תשמ"ה – חלק ד' עמ' 2158

מצינו שנקוטה בדברי גדולי הפוסקים – ראה לדוגמא בשו"ת הרלב"ח (סי' צ"ז) שכתב: "וכיון שהוא [=הרמב"ם].. שראוי לפסוק כמותו, ואין לנו מקום לחקור על דבריו ז"ל אם יש כנגדם איזה דוחק. עם שוודאי שפירושו נראה דחוק במשנה.. אבל מי יבוא אחר המלך..".

שנא*. "התוועדויות" כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש – תשמ"ז ח"א עמ' 67.

בהמשך דבריו שם כותב: שמוכרח שהדבר שייך לכל אחד ואחד מישראל "שבשבילו נעשתה מלאכת חיבור השולחן ערוך, כמו שכתוב בהקדמת הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל בביאור הוראת המגיד לאדה"ז על דבר חיבור השולחן ערוך – "מפני שצורכי ישראל מרובים, ובפרט בצוק העתים הללו כו'", שלכן יש צורך ב"פסקי דינים.. בטעמיהן בלשון זך ונקי להיות שגורה

נבםכהי

אה"ח 1234567

אוצר החכמה

printed from Otzar Hahochma www.otzar.org

נספחים

אח"ח 1234567

נספח 1: כלל ה'

בענין סגנון הלשון "הונא חברין" שנקט רב נחמן ביחס לרב הונא: איתא בגמרא (כתובות ס"ט סוף ע"א): "שלח ליה רב ענן לרב הונא: הונא חברין שלם. כד איתא ההיא איתתא לקמך אגבה עישור נכסי - הוה יתיב רב ששת קמיה [דרב הונא] אמר ליה: זיל אימא ליה, ובשמתא יהא מאן דלא אמר ליה, ענן ענן! ממקרקעי או ממטלטלי? ומאן יתיב בי מרזיחא ברישא? אזל רב ששת לקמיה דרב ענן, אמר ליה מר רבה, ורב הונא רבה דרבה, ושמותי שמות מאן דלא אמר ליה, ואי לאו דשמית לא הוה קאמינא - ענן ענן ממקרקעי או ממטלטלי? ומאן יתיב בי מרזיחא ברישא? אזל רב ענן לקמיה דמר עוקבא, אמר ליה: חזי מר היכי שלח לי רב הונא, "ענן ענן!" ועוד "מרזיחא" דשלח לא ידענו מאי ניהו? א"ל אימא לי איזי גופא דעובדא היכא הווי? א"ל הכי והכי הוי מעשה, א"ל גברא דלא ידע מאי ניהו מרזיחא שלח ליה לרב הונא "הונא חברין"? מאי מרזיחא? אבל, דכתיב (ירמ' ט"ז) כה אמר ה' אל תבוא בית המרזח".

וכתב על כך בספר "לחקר שמות וכינויים בתלמוד" סימן י"א וזה לשונו: "אחת מחידות התלמוד לפנינו. **רב ענן מדבי ריש גלותא** - ראה סדר עולם זוטא - תיאר את רב הונא בשם "הונא חברין". ומעניין אשר מצינו שגם **רב נחמן חתנא דריש גלותא** כינה את רב הונא בתואר "חברין" - ראה גטין נ"ב ע"א, אתו קרובים לקמיה דרב נחמן כו' א"ל אייתי לי סהדי כו' דאמר רב הונא חברין משמיה דרב כו'. ובערכין כ"ב סע"א, אמר רב נחמן מרישא לא הוה מזדקינא לנכסי יתמא כיון דשמענא להא דרב הונא חברין כו'. וגם בלי תואר "רב" אך סתם "הונא חברין" - ראה בבא קמא צ"ו ע"ב, אתא לקמיה דרב נחמן כו' א"ל דאמר הונא חברין עלאי אנא ושבור מלכא אחי בדינא. ובבבא מציעא ט"ו ע"א, אמר רב נחמן הונא חברין מוקים לה במילי אחרינא. בחולין נ"ו ע"א, אמר ליה רב נחמן לרב ענן מר אמר כו' והונא חברין אמר כו'. ובנדה ט"ז ע"א, בעו מניה דרב נחמן כו' א"ל מדאמר הונא חברין כו'. וכן מצינו שקרא אותו בשמו לבד "הונא" בלי שום תואר - ראה עירובין מ"ב ע"ב, אמר רב נחמן מודה לי הונא, וכן אמר רב נחמן אמר לי הונא ראה כתובות ס"ח ע"א, בבא מציעא ע"א ע"א ובבא בתרא קל"ח ע"ב. וראה בכתובות ז' ע"ב, והאמר רב נחמן אמר לי הונא בר נתן מנין לברכת חתנים בעשרה כו'. אמנם בשאלתות חיי שרה שאילתא ט"ז, ובהלכות גדולות ריש כתובות, וכן ברי"ף וברא"ש שם - ליתא "בר נתן", אך אמר לי הונא. ובתשובות הרמב"ן, במיוחדות לרשב"א, ס"י קפ"ב מבואר, אמר רב נחמן אמר לי הונא חברין מנין לברכת חתנים בעשרה כו'. ברור כי מ"חברין" נשתבש ל"בר נתן". כן